

mára is juttatni fog becses dolgozatokat. Egyébként az intézet már szervezeti szabályzata értelmében is kiadványsorozatot fog megjeleníteni magyar és német nyelven, hogy tagjainak módot nyújtson tudományos kutatásairól való beszámolásra.

Természetes, hogy mint minden ilyenféle intézetnek, úgy a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézetnek sikere sem alapozható meg pusztán a kellő anyagi eszközökkel és a még oly pontosan körülírt szervezet paragrafusaival sem. Intézmények is emberekben élnek és elsősorban vezetőik lelkesége, akaratereje ad életüknek folytonosságot. E részben igen szerencsés körülménynek kell tartanunk, hogy az új tudós-intézet ügyeit oly alelnök irányítja, mint Klebelsberg gróf vallás- és közoktatásügyi államtitkár. Abból az alkalomból, hogy mostanában a koronázási kitüntetések között valóságos belső titkos tanácsosává lett új királyunknak, személyéről s ez alkalommal üdvözlői előtt elmondott beszédéről érdekes kommentárok jelentek meg a napilapokban. Minekünk, akik már eddig is itt-ott egész közvetlenül láthattuk a

magyar művészet iránt való meleg érdeklődését, éppenséggel nem volt meglepő e beszéd impulzív hatása. Hogy a hivatali akták mögött mindig meg kell találni az embert, a bürokrácia fagyos formái közt az ügyet a maga meleg életével, hogy a szürke iktatószámok mögött emberek sorsa, boldogsága és végzete van letéve, oly szavak, amelyeket mintha a háború után feltámadó új Magyarország hivatalnoki karához intéznének és talán régi bajoktól sínylő közigazgatásunk egészségesebb fejlődését egyengetik. Bizonyos, hogy amily meglepő e szavak proklamációszerű hangja oly magas helyről, annyira természetesnek találják mindazok, akik figyelték Klebelsberg gróf nagy munkáját a háborús ország kulturájának fenntartására és a háború rokkantjainak talpraállítása érdekében. Az életnek, a Balkánon keresztül felénk siető Keletnek magyar vonatkozásait egyengeti ez az intézet, melytől joggal lehet remélni, hogy vezetőjének irányításával a tiszta tudományos megállapodások fontos politikai és gazdasági érdekközösségek előfutárjaivá válnak.

KORONÁZÁS ÉS MŰVÉSZET

ÍRTA SZABLYA JÁNOS



özélete ünnepeit a világ minden nemzete szívesen öltözteti színbe, díszbe.

A régi egyiptomiak, Athén, Róma, a reneszansz, barok és rokokó idők historikusai akár ecsettel vagy vésővel, akár tollal írták szá-

munkra koruk jellemző eseményeit, mind mind bizonyoságot tesznek amellett, hogy nem új szó-kás az emberiség életében a közélet vasárnapjainak dekorált környezetbe való foglalása.

Ezt a hagyományt, mint a kormányzásnak egyik közszükségéből fakadt velejáróját természetesen a ma élő nemzetek sem nélkülözhetik s az óceánokon innen, az óceánokon túl mindig felvonulnak a lobogók, drapériák és füzérek, ha a nemzetek éltek valamelyik eseményét — legyen az örömtől sugárzó, vagy gyászról terhes — különösen hangsúlyozni akarják.

Évezredes tapasztalatok nyomán vált szigorú hagyománnyá e hangsúlyozásnál az a törekvés, hogy a tömeg ünnepi hangulata minél nagyobb mértékben erősíttessék, amit a legkönnyebben és legbiztosabban úgy érünk el, ha megszokott környezetéből, a milieu teljes megváltoztatásával, mintegy kiemeljük.

Igy szokatlan benyomásokhoz és érzésekhez jut, amelyek — ha a milieu átalakítása megfelelő módon történik — az ünnep hangulatát fakasztják lelkében.

A magyar táj színességében és a Keletről való származásban különösen alkalmas talajra találnak az említett törekvések és természetesen semmiféle alkalomnál jobban, áthatóbban nem érvényesülhetett ez a szándék, mint a magyar nemzet legmonumentálisabb hagyományánál: a koronázásnál.

A művészeket és a művészetet értőket így mindjárt a koronázás aktusának elrendezésekor nagyon érdekelte az a körülmény, vajjon milyen művészi keretek között fog megtörténni az ünnepség s hogy kiket fog a magyar művészek közül érni az a megfeszítettetés, hogy a koronázás díszítő munkálataiban alkotó erejükkel részt vehessenek.

Ha a magyar államférfiak 1867-ben e tekintetben még zavarba jöttek, a maiaknak ettől nem kellett tartaniuk. Hiszen egész sor olyan művésszel rendelkezünk, akik az eléjük tűzött feladatokat becsülettel tudják megoldani s munkájukat még akkor is érdekesen végezni, ha a különféle szempontok filalomfái merednek eléjük útjukban.

De nemcsak művészeink fejlődtek és nőttek számban. A magyar művészeti kritika, amely

az utolsó két évtizedben sokszor botlásaival is olyan megbecsülhetetlen szolgálatokat tett az új magyar képzőművészetnek és iparművészetnek, ma szintén lendületes erővel rendelkező táborból áll s ennél fogva az egyes művészeti irányok és felfogások itt is lelkes pártfogókra vagy elszánt támadókra találunk. Ezért nincs mit csodálkoznunk azon, ha a koronázás ünnepeinél igénybevevő művészek munkája korholókra is akad. De mint-hogy e korholások a meghívott művészek munkakörülményeit nem méltányolták eléggé, szükségét érzem annak, hogy mindazokat a főbb nehézségeket, amelyekkel a művészeknek ez esetben meg kellett küzdeniök, e helyen ismertesse.

Egy meglehetősen elterjedt vádra kell először kitérnem, amellyel a nyilvánosság előtt a koronázás ünnepeit rendező bizottságot illették. E szemrehányás szerint a díszítő munkálatokat végző művészek megválogatása nem volt a leg-szerencsésebb s sokak szerint e feladattal megfelelőbb embereket kellett volna megbízni.

Hogy a bizottság választása jó volt, azt a meghívott művészek névsora igazolja a legjobban. Mindannyian munkájukkal jutottak ahhoz az országos hírnévhez, amellyel rendelkeznek s tudásuk, ha egy nagy kérdés megoldásáról volt szó, mindig az első sort biztosította számukra. Ha a bizottság a rendelkezésre álló idő rövidsége miatt erősen irtózott a kísérletezésektől, az elvégre érthető. S ha tekintetbe vesszük mindazokat a szempontokat, amelyek ilyen ritka feladat megoldásánál az összes közreműködőkre hárulnak, úgy mindenki, aki művészeti életünk szerkezetét, eddigi eredményeit és embereit ismeri, a bizottság választásával szemben kifogásait kénytelen lesz elejteni.

Szó sincs róla, más csoportokat is lehetett volna összeállítani, más kitűnő művészeket is lehetett volna találni. De hogy más csoportok e feladatot sokkal jobban oldották volna meg, azt kétségesnek kell tartanunk, ha magunk előtt elvonultatjuk mindazokat a nehézségeket, amelyekkel éppen a mai különleges viszonyok következtében kellett a művészeknek megküzdeniök s amelyeknek bénító hatását még egy magyar Lionardo sem tudta volna teljesen kivédeni.

Lényegesen érinti a helyzetet továbbá az a körülmény, hogy nálunk az ilyen természetű díszítési feladatok aránylag ritkán adódnak s ennél fogva a feladat végrehajtásában a tervező keze néha bizonytalanná válik.

Ahol a művészek gyakran jutnak hasonló megbízásokhoz, ott a gyakorlat a priori adja meg nekik a lehetőséget elgondolásaik helyes felépítésére s az elszámítás kockázata ezekben az esetekben lényegesen csökken.

De ha alaposan szemügyre vesszük a koronázásnál közreműködött művészek munkáját, akkor örömmel kell megállapítanunk, hogy ez a bizonytalanság alig-alig jelentkezett, sőt túlnyomó részben olyan megkapó dekoratív hatásokat értek el, hogy mindent, amit e tekintetben eddig nálunk alkottak, messze felülmúltak.

Teljes értékében ezt a munkát csak akkor tudjuk megbecsülni, ha elgondoljuk, hogy az összes tervek elkészítésére és az adminisztratív szervezésre, az anyagok beszerzésére, a megfelelő munkaerők kiválasztására — sok szakmunkást a harcra valóra kellett gyorsan elhozni —, továbbá a díszítési tervek végrehajtására összesen 18 nap állott a művészek rendelkezésére. Az idő rövidségén kívül a világháború ezer kellemetlenséggel nehezítette meg azt a nagy körültekintést és felelősséget igénylő munkát s így egész emberre volt szükség a munkálatok vezetésénél. Szerencsésen választott a koronázás ünnepeit rendező bizottság, amidőn a közreműködő művészek élére a nemes ízlésű Bánffy Miklós grófot hívta meg.

Az a nagy gyakorlat, amelyet a színpadi rendezés terén szerzett Bánffy Miklós gróf, e feladatra egyenesen hivatottá tette, mert majdnem azonos feladatról volt szó.

A színpad díszletei, jelmezei néhány órára a valóságból egy képzelte világba ringatnak át bennünket. A koronázásnál is az e hatásokra való törekvéseknek kellett megnyilvánulniok, amidőn a magyar közjog egyik ünnepi előadására gyűlt egybe a várbeli színtérre a magyar közönség. A néhány órát igénybevevő szerfartás befejeztével a művészi díszítőmunka jelentősége a valóság számára megszűnik és csak azok emlékében él tovább, akik az egész képet e néhány órán át együtt láthatták.

Ennek az efemer jellegű művészi munkának részleteit tehát csakis az egész teljesítmény szempontjából szabad megbírálnunk s ha erre az álláspontra helyezkedünk, akkor örömmel kell elismernünk, hogy Bánffy Miklós gróf és művészeti vezérkara igazán kiváló és derék munkát produkált. Kitűnő munkát produkált annak ellenére, hogy éppen a mai viszonyok jóformán leküzdhetetlen akadályokat gördítettek útjába.

A végzett munkáról helyes képet tehát csak akkor kapunk, ha az éremnek ezt az oldalát is megnézzük, ha a lényegesebb dolgok ügyében felhangzott kifogások alapján megmondjuk, mit miért kellett mindent úgy csinálni, ahogy az a koronázás napján adódott.

A művészek a hagyományos díszítő eszközök: zászlók, drapériák, füzérek, rudak és oszlopok igénybevételéhez vannak elvégre kötve s személyükben nem tehetők felelőssé

azért, ha szél és eső ez eszközöket megtépázza és üdeségüket fakóra változtatja. Különösen nem pedig akkor, amidőn minden időbeli viszontagsággal dacoló anyagok a világháború harmadik évében az igényelt mennyiségben alig kaphatók s minden zugot fel kell kutatni, hogy azok egyáltalában előteremthetők legyenek.

A művészi munkához felhasznált anyagok minősége rendes körülmények között elengedhetetlen feltétel. De aki tudja, hogy mit jelent ma az anyag beszerzése, az nem fogja a jelen esetben a művészek terhére írni, ha e ponton a viszonyok kényszerítő hatása alatt engedelményeket voltak kénytelenek tenni.

A legerősebb támadások a Mátyás-templom belsejének díszítése körül folytak. A felfogások különösen azért kerültek egymással élesen szembe, mert művészi szempontból felmerült itt az a kérdés, vajjon szükséges volt-e egy már önmagában is magas művészetet képviselő alkotásnak képét a koronázás tartamára megváltoztatni?

Ha a kérdést tisztán elméleti szempontból nézzük, könnyű a válasz: nem.

De ha azokat a követelményeket mérlegeljük, amelyek tisztán gyakorlati szempontok következtében adódtak s amelyek egy nem könnyű feladat művészi megoldására vártak, akkor bátran kimondhatjuk, hogy az átalakítás nem volt elkerülhető.

A templomi szertartásban résztvevőkre való tekintetből sok mindenre kellett gondolni. Hogy csak egy példát említsek: az ülőhelyek kérdését. Az udvarmesteri hivatal kiadja a rendelkezést, hogy ennyi és ennyi embernek ülőhelyet kell biztosítani. A művésznak ehhez alkalmazkodni kell s még azt is tekintetbe kell vennie, hogy nemcsak ülni akarnak az emberek, hanem látni is.

Így kerül a szőrös fából készülő tribün a templomba s így támad egy egész csomó más gyakorlati szempontból fontos ügy perdöntő tényezővé e kérdésben. A lépcsőzetes tribün az oszlopokat metszi, a templom belső terének arányait megváltoztatja és parancsolólag követeli, hogy az ő kedvéért a díszítő művész új helyzetet teremtsen.

Az a sok nehéz kérdést, amely e feladatokból a művészekre hárult, felsőbbbbséges tudással és magas értékű művészi ízléssel oldották meg. A mindenben uralkodó bíbor, a világítási hatások teljes kihasználása, az arany és fehér színnek szellemes alkalmazása a szertartásban résztvevők díszruháihoz gyönyörű és bensőséges keretül szolgált. És nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy ezt a feladatot jobban megoldani bizony alig lehetett. Látszólag igénytelen és mégis nagyon jól ható egységes díszítési motívumot teremtet-

tek a művészek azzal is, hogy a bourbon-pármái liliomot, az apostoli keresztet és a régi Mária-zászlók láng-jelképét különféle változatokban alkalmazták.

A Mátyás-templom díszítése mellett még sok szó esett az utak és terek díszítéséről is. A díszítő művészek e feladatának súlyosságát és komplikáltságát a legjobban úgy tudjuk megítélni, ha a Szentháromság-tértől a királyi várpalotáig sétálunk. Ezen az úton a budapesti építészet meghatározó emlékei bántó szomszédságba kerültek az utolsó huszonöt esztendőben készült épületszörnyekkel és ugyancsak megnehezíti a díszítő művész feladatát az a körülmény is, hogy az utcák és terek rendezését nem valami káprázatos hozzáértéssel oldották meg annakidején.

Ezt az élő építészeti káoszt kellett ünnepelőbe bujdatni és valamelyes egységbe foglalni. A művészek a fehérre meszelt és fenyőfűzerekkel összekötött pilonokban látták meg a kivezető utat. Úgy gondolták, hogy a pilonok az alkalmazandó gazdag címerdíszrel és az összekötő fűzerekkel a Tárnok-utcának és Dísz-térnek egységes képet adnak majd s így a különben bántó építészeti bűnöket valamilyen keppel eltüntethetik.

Szándékukat a művészek végre is hajthatták volna, ha nem kerekedett volna szél s ha nem bukkantak volna fel udvari körökben az aggodalmak, hogy a szél által esetleg lesodort díszítésektől a lovak megriadhatnak és katasztrófákkal ronthatnák az ünnepet. A nem jogosulatlan kívánságokat természetesen honorálni kellett s minthogy az idő rövidsége következtében a címerek sem készülhettek el, tehát a koronázás napján a díszítésnek ez a része nem hathatott a művészek elgondolásának megfelelően. De ahol ez az elgondolás szabadon érvényesülhetett, a Szentháromság-tér külső képe és a Tárnok-utca biedermeier-házaira gondolunk, ott igazán meghitt, ritka művészi ízléssel megoldott dekorációkat láttunk.

A házak díszítéséről szólva, külön meg kell emlékeznünk a pompás színhatású, történelmi vonatkozású címerekkel ékes zászlókról, melyeket pazarul és változatosan alkalmaztak az útvonal főbb épületein. Kiválóan sikerült az eskütétel helyének megoldása is. Pogány Móricnak valóban szerencsés ötlete volt, hogy a régi barokos Szentháromság-szobrot emelvénytalapzattal egészítse ki. E feladatát egységesen és finom artisztikus érzékkel oldotta meg, ezért kívánatos volna, hogy a törékeny anyagból készült ideiglenes toldalékot faragott kőből készítenék el.

Kős Károly koronázási dombja is harmonikusan illeszkedett a környezetébe, úgy hogy mindent egybevéve, meg kell állapítanunk,



2

10 2. A koronázási főtemplom főhomlokzatának díszítése. A zászlódíszl Györgyi Dénes, a főbejárat baldachinját dr. Lechner Jenő tervezte.

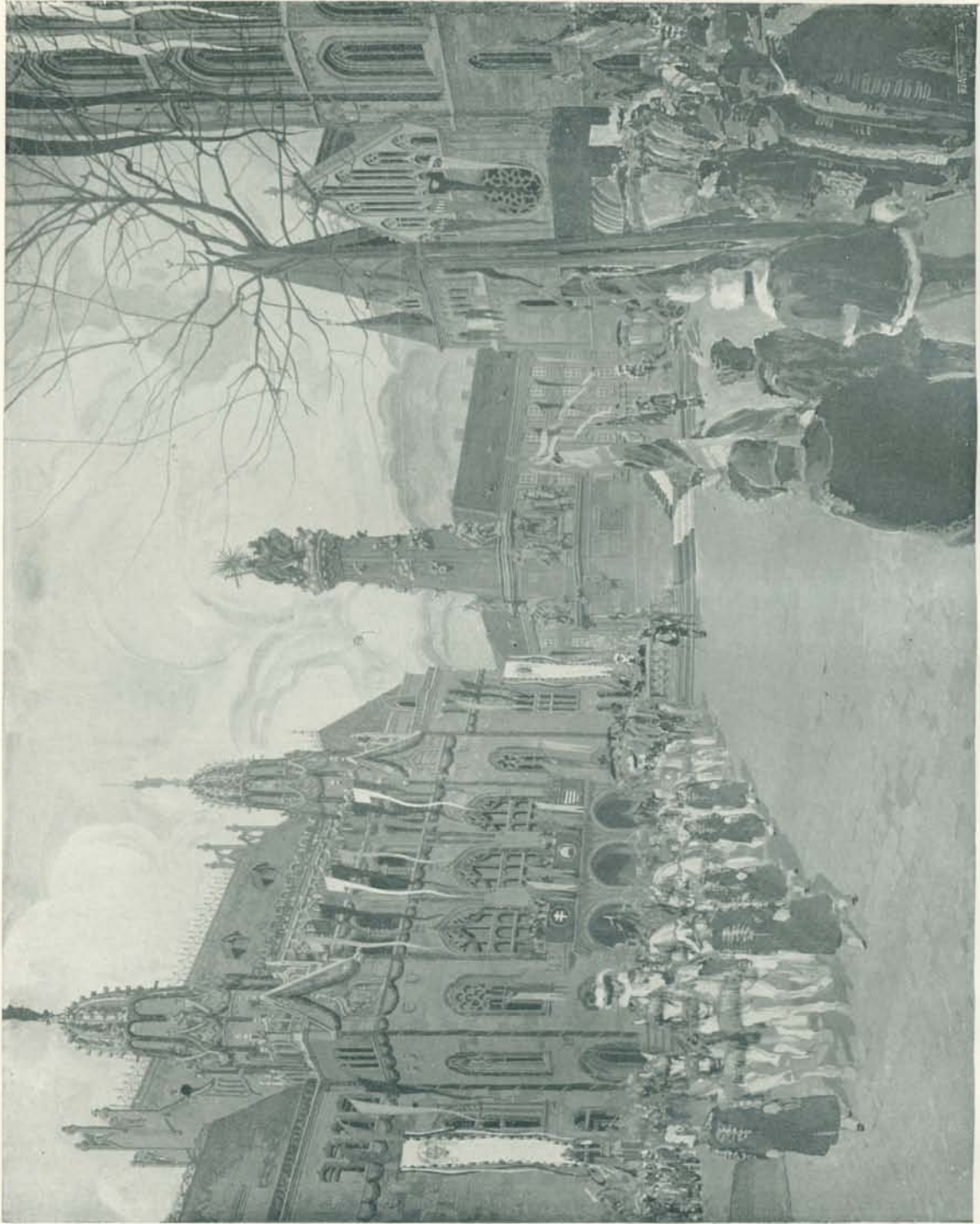
2. Teil der festlich geschmückten Krönungskirche. Fahnen-
schmuck nach Angaben von D. Györgyi, Baldachin von
Dr. E. Lechner.

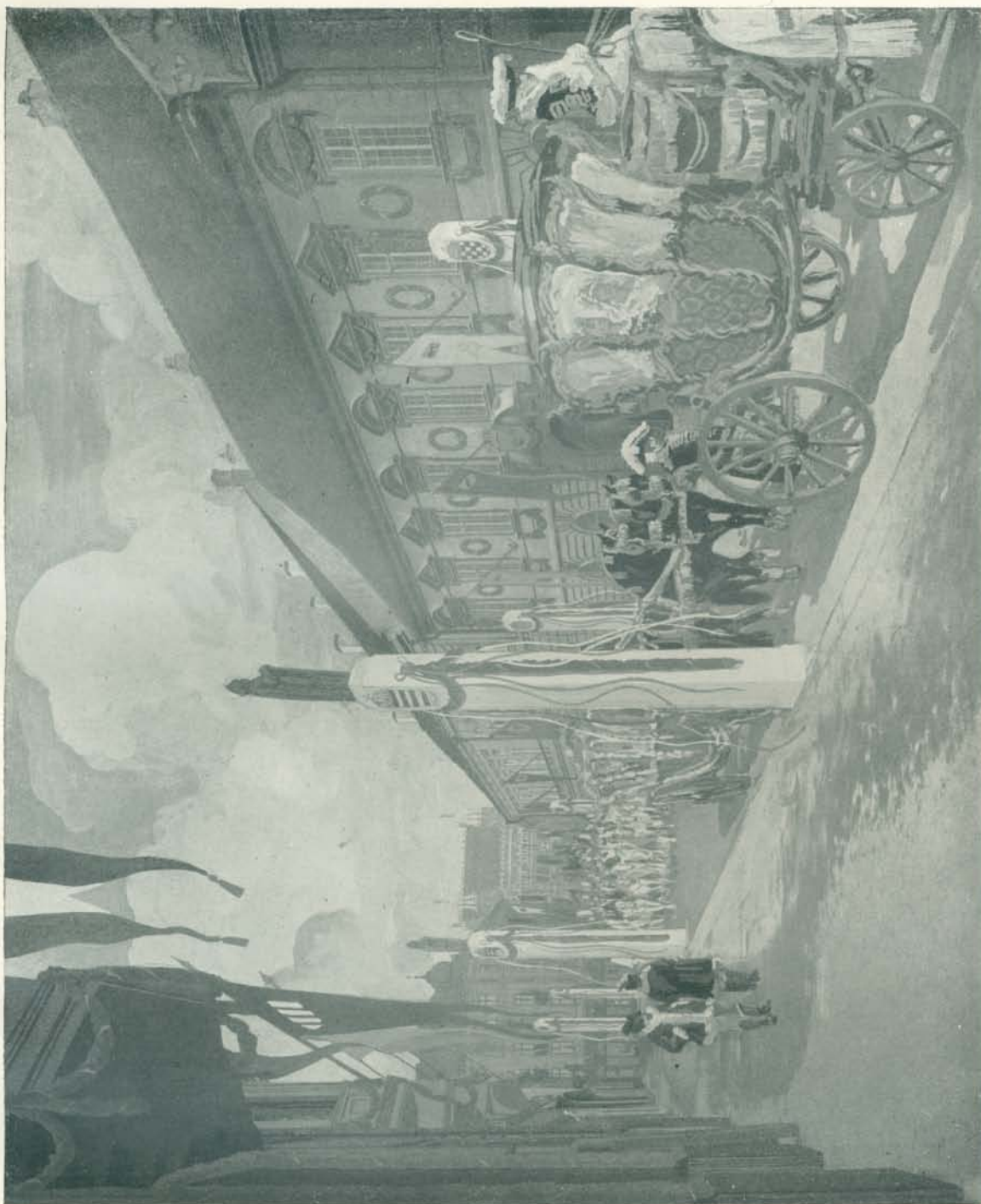


3

3. A Werbőczy-utca torkolatának díszítése. Tervezte Györgyi Dénes. A lovasszobrokat mintázta Pongrácz Szigfrid.

3. Festschmuck an der Mündung der Werbőczygasse. Entwurf von D. Györgyi. Modelle der Reiterstatuen von S. Pongrácz.





5. A koronázási útvonal díszítése. A tárnok-utca, háttérben a Szentháromság-tér. Tervezte Györgyi Dénes.

5. Teil einer festlich geschmückten Strasse der alten Festung durch die das königliche Paar und Gefolge zog.



6



7

7. A Szent György tér díszítése, közepén a kardvágási dombbal. Tervezte Kós Károly.

7. Der Festschmuck des St. Georgsplatzes mit dem Krönungshügel. Entwurf von K. Kós.



8

16

8. A budai régi Szentháromság-szobor a hozzáépített emelvénytalapzattal, amelyen a király esküldött. Tervezte Pogány Móric. A szobrásmunkát Rákos Manó készítette. Révész és Biró fényképe nyomán.

8. Die alte Dreifaltigkeitssäule mit der dazu erbauten Terrasse, wo König Karl IV. den Eid leistete. Entwurf der Terrasse von M. Pogány. Ausführung der Bildhauerarbeit von E. Rákos.



9



10

9. A Szentháromság-szobor emelvény-falozatának részlete. — 10. A királyi esküdtétel.

9. Teil der improvisierten Terrasse der alten Dreifaltigkeitssäule. — 10. Die Eidesleistung.

17



11

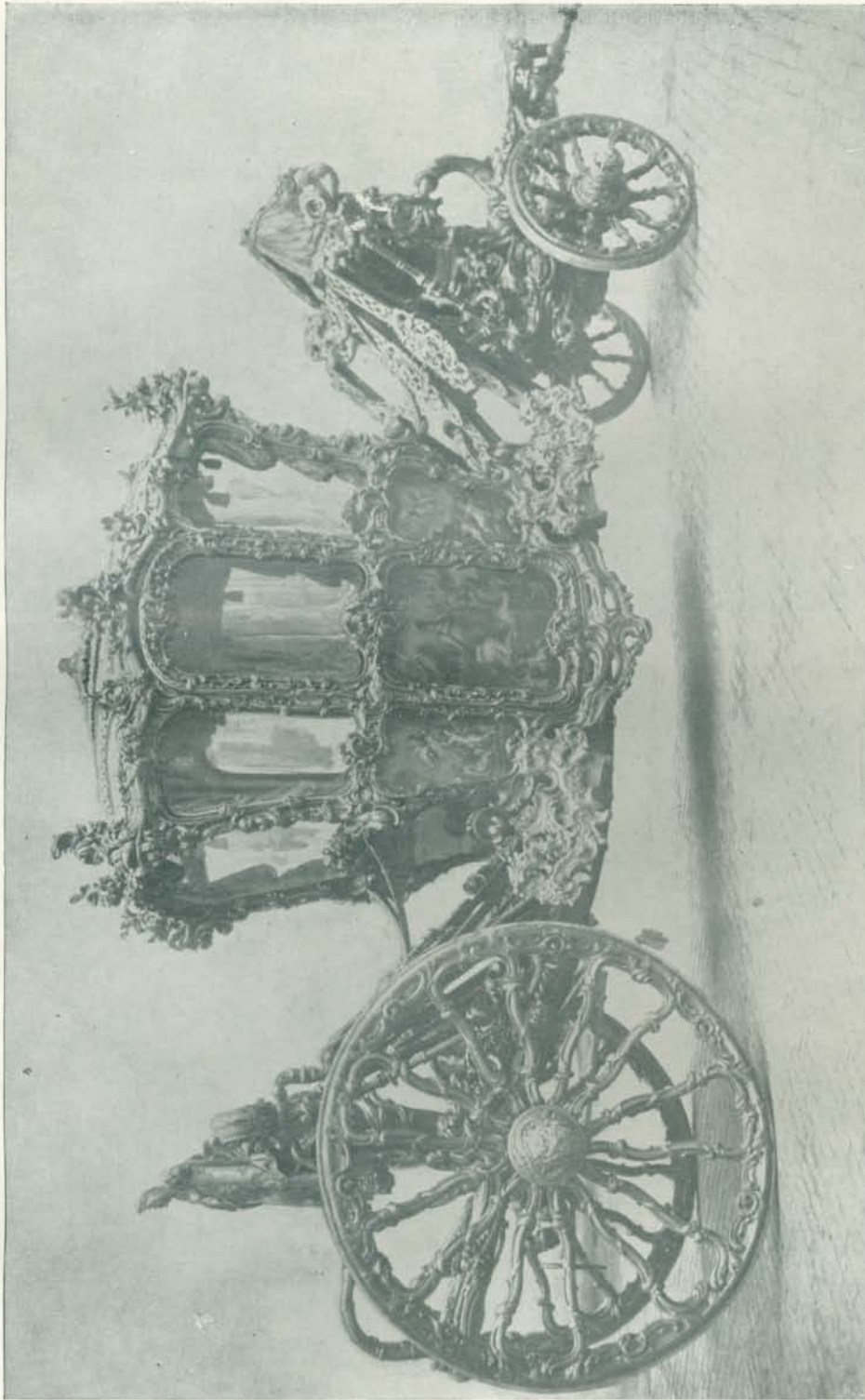


12

18

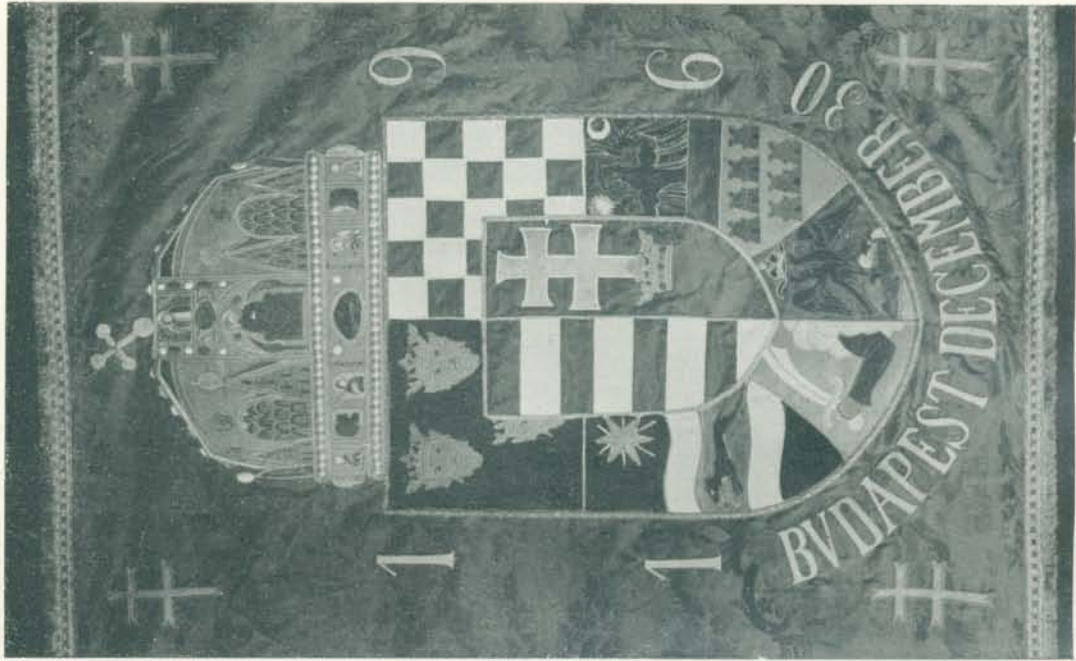
11. A királyi hercegek egyik díshintaja. — 12. Az ú. n. Napoleon-díshintó. Kallós Oszkár fényképei nyomán.

11. Ein Prinzenwagen. — 12. Der sog. Napoleonwagen.



13. A királyi díshintó, A XVIII. század elejéről való spanyol munka. Kallós Oszkár fényképe nyomán.

13. Die königliche Prachtkarosse. Spanische Arbeit. Anfang des XVIII. Jahrhunderts.



15



14

20

14—15. A koronázási útvonal egyik himzett zászlajának középső részét. Tervezte Leszkovszky György. Készítette Kelemen A. A koronázás után felajánlották Ferdinánd bolgár királynak.

14—15. Mittelstücke einer am Krönungsweg angebrachten geslickten Fahne. Entwurf von G. Leszkovszky. Ausführung von A. Kelemen. Nach der Krönung wurde die Fahne Ferdinand, dem König von Bulgarien dargebracht.

hogy a meghívott művészek a magukra vállalt feladatokat a sok nehézség ellenére sikeresen oldották meg. A koronázással kapcsolatos díszítő és műszaki munkálatokat a koronázási ünnepélyt rendező bizottság művészeti albizottsága vezette. Elnöke gróf Bánffy Miklós, előadója Kertész K. Róbert min. osztálytanácsos volt. A tervezési munkát négy építész: Györgyi Dénes, Kós Károly, dr. Lechner

Jenő és Pogány Móric végezték. Úgy ők, mint a közreműködő többi művész és iparos a jól végzett munka felemelő tudatával tekinthetnek vissza a koronázás ünnepségére és a magyar díszítőművészet annalesei mindenkor szívesen fogják elismerni azt az érdemüket, hogy a koronázás résztvevőinek ünnepi hangulatát milyen hatalmasan emelték sikeres munkájukkal.

A KORONÁZÁSI DÍSZHINTÓK

IRTA DR. SZENDREI JÁNOS



nek a fénynek közepette, mely a magyar király koronázási ünnepélyét körülragyogta, egyik felejtetellen kép volt a király és a királyi család fölvonulása a mesés szépségű díszhintókon. Mesésnek mondjuk, mert a magyar népköltészet is aranyhintóban képzei királyát, melyet száz ló von, amelyeknek csillog a patkójuk.

Ami gazdagság, művészet és ízlés alkothat, az mind rajta van ezeken a hintókon, amelyek azonfelül ma már történelmi ereklyeszámba is mennek, mert hiszen a XVIII-ik század elejétől kezdve számos történelmi jelentőségű ünnepély fényét emelték. Többször hordozták a magyar szent koronát és III. Károly, Mária Terézia, (II. József, a „kalapos“ király nem koronázta meg magát) II. Lipót, I. Ferenc, V. Ferdinánd, I. Ferenc József és most IV. Károly királyunk koronázásán szerepeltek.

Úgy fényre, mint művészi kivitelre nézve első helyen áll közöttük a tulajdonképpeni koronázási díszhintó, melyben a király és királyné szoktak helyet foglalni.

Ez a hintó teljesen keményfából készült s négyezer kilogramm súlya van. A kocsit zárt ablakos házáat egy pár kovácsoltvasrugany tartja, amely a keréktengelyek feletti díszállványokra van megerősítve. Ezenfelül elől, hátul egy pár függesztőszij biztosítja a kocsiház lengését. A kocsis számára nincsen bak, mert a lovakat nyeregből hajtják s a lakáállvány is hiányzik, miután azok és a testőrség részint gyalog, részint lovon kísérik a királyi kocsit. A keréktengelyek felett álló díszállványok elől és hátul egy díszesen faragott kékfejű sassal vannak ékítve. Érdekes, hogy ezeket most a magyar király koronázásánál aranyrojtos, nehéz aranybrokát szövetfüggönnyel takarták el.

A kocsiház gyengén domborodó kupoláját akántusz-rozetta díszíti. A sarkokon s ajtók

felelt dűsgazdag s részben áttört rokokó díszítmények emelkednek ki. Úgy ezek, mint a nyolc fűkörűvegablak keretei s az egész kocsit tartó vasrugót eltakaró részek, valamint a kerekek küllői is hasonló stílusban mesterileg faragott és dúsan aranyozott díszítményekkel vannak borítva.

A kocsiháznak faragványoktól menten maradt oldalain és ajtóin, összesen nyolc mezőben mitológiai jeleneteket ábrázoló olajfestmények vannak Wagenschein egykorú bécsi festő ecsetétől, aki Rubens követője volt, természetesen korának akadémikus irányzatával. Az egyik ajtón a győztes Marsot látjuk, lábai előtt legyőzöttekkel. Jobbról és balról amorettek és harci emblémák. A másik ajtón a béke istennője, kezében az igazságszolgáltatás jelvényeivel, lábainál nyugvó oroszlánval, jobbról és balról pedig tritonok, nereidák és amorettekkel. A fülke elején Neptun, hátulján pedig Herakles a válaszúton láthatók megfestve. Belülről a fülke piros bársonnyal van borítva, aranybojtók, paszomány és applikációkkal.

E hintót rendszerint nyolc spanyol ló húzza.

Mint az a bécsi Hofstallmeisteramt feljegyzéseiből megállapítható, e hintó III. Károly király rendeletére készült Madridban. Rokokó stílusú motívumait és formagazdagságát tekintve azonban, ha Spanyolországban készült is, a Lajosok korának művészi hagyományaitól áthatott francia mesternek kell e remekművet tulajdonítanunk.

A magyar szent koronának 1790-ben Magyarországra történt visszahozatalát ábrázoló egyik egykorú rézmetszeten a koronát szállító díszhintóban felismerhetjük ezt a királyi kocsit. Legutoljára 1881-ben volt használatban Stefánia trónörökösne bécsi bevonulása alkalmával, amikor a belga királyné ült benne.

Második itt bemutatott díszhintónk az udvari leltárban úgynevezett: Prinzenwagen. Ez tulajdonképpen már barokkizáló stílusban tartott s Bécsben készült másolata III. Károly király által szintén Spanyolországban készített két más díszhintónak. Itt is a két